

Obstruenters fonetikk og fonologi i amerikanorsk og norskamerikansk engelsk^{1*}

Brent Allen og Joseph Salmons

Artikkelen er en første akustisk undersøkelse av språklyder i norsk og i noen grad engelsk produsert av norskspråklige i det øvre Midtvesten. Vi beskriver arbeid vedrørende noen akustiske forskjeller i obstruenter slik de uttales av nedarvingstalere ("heritage speakers"). Deres L1 og L2, norsk og amerikansk-engelsk, er begge språk som har aspirasjon, men språkene skiller seg fonologisk på andre måter. Vi fokuserer spesielt på laryngale trekk, det vil si hvordan distinksjonen mellom konsonanter som er stemt ("voiced") og ustemt ("voiceless"), eller lenis og fortis, blir realisert, samt det nært beslektede problemet med kontraster i konsonantlengde i norsk. Hypotesen vår er i utgangspunktet enkel, men testing viser at den egentlig er mer kompleks: Hypotesen er at både norsk og engelsk som blir snakket av norskamerikanske tospråklige vil vise påvirkning fra det andre språket, men på ulikt vis.

1 Innledning

Denne artikkelen er på ingen måte den første studien av norsk i det øvre Midtvesten eller av engelsk snakket av norskamerikanere der. Forut for artiklene i dette nummeret undersøker Simley (1930) norsk og engelsk slik det ble snakket i Minnesota. Haugen (1953) er, i tillegg til å være et klassisk verk om språkkontakt og sosiolingvistik, en omfattende studie av norske dialekter på tvers av det øvre Midtvesten. Som eksempler på studier av nyere dato, undersøker Moen (1988, 1991, 2001) særlig engelsken til norsk-amerikanere, med hensyn til både uttale og syntaks. Disse studiene er imidlertid for det meste deskriptive og impresjonistiske av natur. Vår artikkel skiller seg fra tidligere arbeid ved at den, så vidt oss bekjent, presenterer den første akustiske studien av norskamerikaneres talemål.

Vårt første, grunnleggende mål her er rent deskriptivt. Mens vi vet mye om engelsk fonetikk og fonologi generelt, vet vi på det nåværende tidspunkt mindre om engelsken i øvre Midtvesten. Enda mindre vet vi om enkelte

relevante områder av norsk, for eksempel fonetikken til avstemming av sonoranter ("sonorant devoicing"). Noe arbeid er blitt gjort om fonetikken og fonologien i amerikanorsk, men det finnes ennå ingen instrumentelle analyser. Vårt andre, mer vidtfaavnende mål er å se på lydmonstre og realiseringer hos nedarvingstalere ("heritage speakers") i lys av van Coetsems teori om lån og pålegging ("imposition"), innenfor fonetisk og fonologisk teori og språkendring.

I resten av artikkelen presenterer vi i §2 en kortfattet teoretisk bakgrunn, først i form av teori om språkkontakt, deretter om fonetikk og fonologi. Vi gir informasjon om informantene i §3. Hoveddelen av artikkelen, §4, presenterer fonetiske data fra informantene: den omhandler en påstått fonologisk forskjell mellom norsk og engelsk, nemlig at norsk mangler mønsteret for avstemming av sonoranter. På lik linje med Allen (2011) viser vi at fonetikken i norsk ligner på engelsk i langt større grad enn litteraturen foreslår. Med andre ord viser en grundig analyse av opphavsspråket at vi ikke skulle forvente ulikheter. §5 undersøker intervokalisk stemming ("intervocalic voicing"). I begge språkene forventer vi delvis stemming av lenis obstruenter, med unntak av fraværet av /z/ i norsk. Dette er spesielt viktig ettersom fraværet av [z] ofte blir referert til som et karakteristisk trekk for norsk-påvirket engelsk i det øvre Midtvesten. Oppsummering og konklusjoner gis i §6.

2 Teoretisk bakgrunn

Først introduserer vi det rammeverket vi benytter oss av for å forstå kontakten mellom engelsk og norsk i den amerikanske settingen, og deretter det fonologiske perspektivet vi følger her.

2.1 Språkkontakt

Vi følger her modellen for lån og pålegging som først ble utviklet av van Coetsem (1988, 2000) og senere videreutviklet av Howell (1993), Winford (2005) og andre. Sentralt i denne teorien står en asymmetri mellom effektene av L1 på L2 og motsatt i situasjoner med språkkontakt og voksne innlærere. Grovt regnet forventer vi med våre informanter — folk som lærte seg norsk først og engelsk senere — lån til norsk, som kan være mer eller mindre integrert i lydsystemet, men pålegging fra norsk over til engelsk når det gjelder fonetikk og fonologi.² En norsk nedarvingstaler vil således for-

ventes å låne leksikalsk materiale som *store* 'butikk', *tavern* 'vertshus', *lake* 'innsjø' fra engelsk. Samtidig vil de, ettersom de har engelsk som andrespråk, kunne mislykkes i å produsere segmenter som er kontrastive i engelsk, men fraværende i norsk, slik at de interdental frikativene /θ, ð/ blir produsert som [t, d] og /z/ som [s]. Eventuelt vil de kunne produsere en forskjellig form av en lyd som lett kan tolkes av engelske talere, slik som å ha et dentalt snarere enn alveolart artikulasjonssted for /t, d, n/. Slike effekter er da også rapportert for den amerikanske engelsken som snakkes av norsk-engelske tospråklige. Simley (1930: 470) finner, for eksempel, utstrakt fortis realisering av /z, ʒ/ > [ʒ, ʒ̥] samt utstrakt forsterkning av interdental frikativer til lukkelyder (f.eks. *that* /ðæt/ > [dæt]). Haugen (1953: 47) og Moen (1991:104–105) har senere funnet liknende mønstre.

Når det gjelder pålegging, har arbeid om andrespråksfonologi i lang tid påvist tydelige effekter av et tradisjonelt tillært L2 på et L1, som redegjort for i detalj av Eckman & Iverson (under utgivelse). Disse effektene inkluderer forandringer i laryngalsystemet til L1, både allofonisk og fonemisk. For eksempel viser ny forskning på nederlandske talere som lærer engelsk på avansert nivå at de utvikler en lengre VOT i nederlandsk enn andre morsmålstalere. Opphavet til den ordinitiale laryngale distinksjonen i engelsk, /v/ ≠ /f/, er (etter alt å dømme) knyttet til påvirkning fra normannerfranktalende. Dersom vi finner slike effekter her, håper vi å kunne forbedre van Coetsems modell.

Også når det gjelder lån, ser vi mer kompleksitet enn grunnmodellen forutsier, men riktignok i samsvar med van Coetsems idéer. Haugen (1953: 394) bemerker om engelske lån til amerikanorsk: "The loan is thus subject to continual interference from the model in the other language, a process which will here be called reborrowing." Han eksemplifiserer dette med data som inkluderer følgende (med hans opprinnelige transkripsjon):

	<i>tavern</i>	<i>crackers</i>	<i>lake</i>
Eldre generasjonen	ta`van	kræk'is	le'k
Yngre generasjonen	tæ'vørn	kɾæ'kær̩s	lei'k

Tabell 1.

En leksikalsk enhet og dens grunnbetydning blir altså lånt tidlig, mens senere generasjoner av talere, som er fortrolige med begge språk, vil kunne produsere dem med engelskliknende fonetikk og fonologi.

2.2 Engelsk og norsk laryngalfonetikk og -fologi

Vi følger her den retningen som nå er kjent som laryngal realisme (se Iverson & Salmons 1995 og etterfølgende ugitte, retningen ble forøvrig navngitt av Honeybone 2005), nemlig at distinksjonen som ofte kalles stemthet, og som typisk staves med *t* vs. *d* og *s* vs. *z* i det latinske alfabetet, i virkeligheten svarer til to ulike fonologiske systemer: språk med trekket [stemt] og språk med trekket [spredd glottis] (heretter [spr gl]). På den ene siden har språk som nederlandsk, fransk og polsk i all hovedsak uaspirert *p*, *t*, *k*, men kraftig stemt *b*, *d*, *g*. I slike språk er det snarere stemthet enn ustemthet som har tendens til å spre seg, for eksempel blir *kookboek* ”kokebok” i nederlandsk uttalt [kɔgɔbʊk] fordi stemtheten sprer seg fra *b*-en til *k*-en. Vi betrakter det fonologiske trekket [stemt] som aktivt i disse språkene, det vil si at *b*, *d*, *g* er spesifisert for [stemt] mens *p*, *t*, *k* er laryngalt uspesifisert fordi deres stemthet (eller ustemthet) er avhengig av tilstøtende lyder. På den annen side har språk som engelsk, tysk og somali kraftig aspirert *p*, *t*, *k*, i hvert fall i trykksterke posisjoner, og begrenset stemthet på *b*, *d*, *g*. I disse språkene er det ustemthet snarere enn stemthet som har tendens til å spre seg. For eksempel blir *gesagt* ”sagt” i tysk uttalt [gɛzakt] fordi ustemtheten sprer seg fra *t*-en til *g*-en. Vi anser det fonologiske trekket [spr gl] for å være aktivt i disse språkene, noe som betyr at *p*, *t*, *k* er spesifisert for [spr gl], mens *b*, *d*, *g* er laryngalt uspesifisert fordi de blir påvirket laryngalt av tilstøtende lyder. En viktig konsekvens av denne analysen er at laryngale trekk synes å være privative. Det vil si at det kun er ett aktivt trekk i hvert system, og kun dette trekket kan spre seg, mens det fraværende trekket faktisk ikke er tilstede, og heller ikke kan spre seg.

Mye arbeid om andrespråkstilleggelse og språkkontakt hittil har kontrastert [stemt]- og [spr gl]-språk, som Flege (1987), Piske m.fl. (2001), og mye annet arbeid om romanske språk og engelsk, Simon (2011) om nederlandsk og engelsk, og arbeidet til Kochetov & Nagy (2011) om engelsk og et utvalg av andre språk, særlig slaviske. Disse sammenlikningene er verdifulle fordi de har gitt et trygt utgangspunkt hva angår ulike fonologiske og fonetiske systemer. Norsk og engelsk, derimot, er i våre øyne begge [spr gl]-språk, om enn med betydelige forskjeller når det kommer til fonologiske kontraster og deres fonetiske implementering.

Forskjeller mellom norsk og engelsk, basert på litteraturen, inkluderer forskjeller i inventaret av følgende typer: (1) engelsk kontrasterer /s/ ≠ /z/, mens norsk kun har /s/, og (2) norsk kontrasterer korte og lange konsonanter

(i samvariasjon med lange og korte vokaler), mens engelsk generelt sies kun å ha korte konsonanter.³

En annen forskjell som er beskrevet, og som henger sammen med det første punktet, innebærer en fonologisk prosess. Engelsk viser i likhet med de fleste [spr gl]-språk, avstemming av sonoranter i obstruent-sonorant-grupper i trykksterke posisjoner. Norsk meldes å mangle denne prosessen med /s/.

På andre punkter er det beskrevet forholdsvis små forskjeller. Begge språk har laryngale kontraster i utlyd, til forskjell fra sine slektninger nederlandske og tysk, men engelsk sies å implementere kontrasten mer ved forlengelse av en foregående vokal, mens norsk sies å ha mindre forlengelse og mer faktisk glottal pulsering.

Til sist finnes det felter hvor vi simpelthen ikke kjenner til data som har med fonetisk implementering å gjøre. I en privativ analyse i laryngal realisme står intervokaliske lyder som *b*, *d*, *g* og *z* fritt til å stemmes i [spr gl]-språk som norsk og engelsk. Det vil si at i en omgivelse mellom kraftig stemte lyder, slik som vokaler, er disse laryngalt uspesifiserte segmentene påvirkelige overfor glottal pulsering. Mens begge labialene i *bob* vanligvis blir uttalt med lite glottal pulsering i engelsk, er labialen i *Abba* ofte kraftig stemt. Denne prosessen, kjent som ”passiv stemming” (se Iverson & Salmons 1995), kan forekomme i norsk, avhengig av mønstrene for fonetisk implementering som språket innehar.

La oss nå gå over til informantene våre, og deretter til data og funn når det gjelder et par av problemstillingene nevnt ovenfor, nemlig avstemming av sonoranter og stemming i innlyd.

3 Informanter og samfunnsforhold

Dataene våre kommer fra nedarvingstalere. Rothman (2009: 159, samt Sewell 2011) definerer et nedarvingsspråk som følger:

A language qualifies as a heritage language if it is a language spoken at home or otherwise readily available to young children, and crucially this language is not a dominant language of the larger (national) society. Like the acquisition of a primary language in monolingual situations and the acquisition of two or more languages in situation of society bilingualism/multilingualism, the heritage language is acquired on the basis of an interaction with naturalistic input and whatever in-born linguistic mechanisms are at play in any instance of child language

acquisition. Differently, however, there is the possibility that quantitative and qualitative differences in heritage language input and the introduction, influence of the societal majority language, and difference in literacy and formal education can result in what on the surface seems to be arrested development of the heritage language or attrition in adult bilingual knowledge.

Det kan altså være at situasjonen til nedarvingstalere ikke er fullstendig i overensstemmelse med vanlige mønstre for tilegnelse eller kontakt. Her er vi ikke opptatt av nøyaktig hvilke årsaker slike forskjeller kan ha, det være seg språktap eller ufullstendig tilegnelse, vi er mer opptatt av kontakt-effektene vi finner eller ikke finner i denne settingen. Merk at nedarvingstalere kan ha forholdsvis sammenliknbar kontroll over de to språkene, men uansett er tospråkligheten deres slående asymmetrisk (jf. van Coetsem) og situasjonen alt annet enn ”stabil”.

Våre data er hentet fra intervjuer utført av Luke Annear og Kristin Speth i 2010, nærmere bestemt dreier det seg om intervjuer med tre nedarvingstalere som alle bor i Minnesota. De vokste opp med norsk som morsmål og lærte engelsk senere, men har forfedre fra ulike dialektområder:

- Mandals-området, sørlandsk
- Singsås, trøndersk
- Nesna, Nordland, nær Mo i Rana, nordnorsk

Vår første informant, en kvinne, ble født i 1924 i New York, ikke i Midtvesten. Foreldrene hennes kom fra Mandals-området i Vest-Agder fylke på sørspissen av Norge, og forlot Norge i 1907 (moren) og 1910 (faren). Hun bodde som voksen en kort stund i California før hun flyttet til Minneapolis, og har siden bodd diverse steder i Illinois, Wisconsin og Minnesota. For øyeblikket bor hun i Burnsville, MN. Den andre informanten, også en kvinne, ble født i 1929 i Hendricks, MN, og har bodd der hele livet. Besteforeldrene hennes kom fra Singsås og Digre i Sør-Trøndelag, men vi er ikke sikre på når de forlot Norge. Den tredje informanten er en mann, født i 1937 i Tracy, MN, har bodd i Minneapolis det meste av sitt voksne liv og bor nå i Findlay. Han har også bodd i Oslo i over to år som voksen. Besteforeldrene hans kom fra Nesna i Nordland fylke og forlot Norge i 1893. Vi har dermed et sett informanter med svært ulike bakgrunner med hensyn til dialekt- og livserfaring. Idéen her er ikke å starte fra et spesielt representativt utvalg, men å undersøke de formene for mønstre

vi måtte finne innenfor ett enkelt, lite samfunn av talere, og ulikhetene mellom informantene våre skulle sørge for det.

Etter et århundre i øvre Midtvesten kan det forekomme en betydelig omstrukturering av dialektmønstre, som foreslått av Johannessen og Laake (dette nummeret): ”I denne artikkelen våger vi den påstanden at amerikansk i Midtvesten på mange måter må betraktes som én dialekt,⁴ til tross for at det dreier seg om et gigantisk område, og til tross for at norsk-amerikanerne innvandret fra mange steder i Norge.” I så fall vil såkalte dialektgrunnmønstre være mindre viktige enn den senere utviklingen av kompromissformer i Nord-Amerika. Dette ville tilsvare mønstre som er godt bekreftet i tysk i den samme regionen (Nützel & Salmons 2011 og mange flere). Uansett kjenner vi ikke til dialektforskjeller for de aktuelle problemstillingene, men vi vil si mere om dette nedenfor. Bare ett betydelig og kjent dialektmønster, lenisering av /p, t, k/ i enkelte områder, forekommer i talespråket til vår informant fra Burnsville. Informantene fra Hendricks og Findlay har også retroflektert [s] for /sl/, men så vidt vi vet spiller dette trekket ingen stor rolle i funnene våre.

Ettersom vi følger tradisjonene fra sosiofonetikk snarere enn laboriefonetikk, henter vi dataene våre fra samtalsituasjoner, i dette tilfellet med intervjuere fra samme region i USA som ikke hadde morsmålskompetanse, men som hadde lært norsk på universitetet.

4 Problemet med beskrivelse: avstemming av sonoranter

Standardverket om norsk fonologi til dags dato er Kristoffersens *Phonology of Norwegian*. I det bemerker han (2010: 10):

Not much has been published in English, German or French that covers substantial portions of Norwegian phonology. ... Also when we turn to what is published in Norwegian, the account will by no means be impressive.

Bortsett fra noen få begrensede og ofte kontroversielle problemstillinger som retroflektering, er dette fortsatt like sant nå som da Kristoffersen skrev. Og bortsett fra arbeid om det samme temaet og noe om vokaler, ser det ut som det finnes enda mindre om norsk fonetikk. La oss begynne med et eksempel på et mønster som har blitt betraktet som en forskjell mellom engelsk og norsk. Engelsk har utbredt avstemming av sonorante konsonanter etter fortis obstruenter. For eksempel mangler en sonorant som etterfølger

en initial fortis obstruent, i stor grad glottal pulsering i ord-initiale grupper. Her illustrerer vi med lateral etter flere framlydskonsonanter:

play [p̥]
 clay [k̥]
 slay [s̥]

Til forskjell bemerker Kristoffersen en langt mer begrenset regel på norsk: "sequences where a non-nasal sonorant (including /v/) follows a voiceless stop or /f/" viser full eller delvis sonorant avstemming (2000: 75). Videre skriver han at "devoicing does not take place after /s/" (2000: 81) i former som *slå* /slo/ [s̥lo:] og *svi* /svi/ [svi:] (Kristoffersens egen transkripsjon, 2000: 76). Tidligere kilder er mindre eksplisitte på dette punktet, og avviker fra Kristoffersens beskrivelse. Popperwells grundige, men impresjonistiske, beskrivelse av norsk uttale beskriver "delvis avstemming" av /n/, inkludert etter /s/ (1963: 50), men hevder at /l/ "tends to devoice after p, k, f", uten noen indikasjon på avstemming av lateralen etter /s/ (1963: 52). Kristoffersen påstår at rent fonologisk gjør fraværet av kontrasten /s/ ≠ /z/ i norsk at /s/ forblir laryngalt uspesifisert, slik at den ikke gjør sonoranter ustemte.

Dette området er altså et potensielt fruktbart felt for sammenlikning fonologisk. For å sikre det fonetiske fundamentet og tillate en mer presis sammenlikning, foretok Allen (2011) en analyse av et sett framlydskonsonantgrupper med fortis obstruent etterfulgt av sonorant fra et bredt spekter av norske dialekter, der han hentet data fra Nordisk dialektkorpus (se Johannessen m.fl. 2009). Utvalget av dialekter som ble undersøkt var ment å vise hvor utbredt og hvor varierende avstemming av sonoranter kan være over større områder av Norge.

Hovedresultatene, gjengitt i Tabell 2, indikerer omtrent det samme omfanget av avstemming av sonoranter etter /s/ som i andre posisjoner.⁵ Resultatene gir prosentandelen av den sonorantvarigheten som er stemt. Med andre ord er mer enn halvparten av sonoranten ustemt i en framlydskonsonantgruppe med fortis obstruent etterfulgt av sonorant i de fleste tilfeller.

Fra dette konkluderer Allen, slik vi gjør her, at norsk /s/ oppfører seg som de andre norske fortis-konsonantene, nemlig at den gjør sonoranter ustemte, og vi tar det som støtte for at den er spesifisert for [spr gl]. Som Allen utførlig argumenterer for, undergraver dette Kristoffersens analyse av norsk fonologi, som tillater de grunnleggende delene av laryngal realisme, men ikke privativitet. Basert på Allens data fremstår norsk som et veloppdragent [spr gl]-språk.

	Hammerfest	Skaugdalen	Fredrikstad	Lyngdal	Stryn
pr	34.34	29.89	51.55	17.12	46.61
pl	35.87	72.19	80.51	27.37	55.19
tr	17.02	39.97	59.40	8.11	34.65
kr	34.90	47.64	49.09	12.91	51.09
kl	32.98	59.61	76.03	19.77	50.81
kn	29.74	40.89	40.46	46.69	60.78
sl	28.19	49.57	40.30	30.46	45.03
sn	34.79	42.11	56.13	47.51	50.60

Tabell 2. Prosent glottal pulsering av sonoranter i framlydskonsonantgrupper med fortis obstruent etterfulgt av sonorant.

Denne analysen understøttes av følgende data fra våre nedarvingstalere⁶, som viser omtrent den samme andelen av avstemming av sonoranter etter fortis obstruenter (men noe høyere, med gjennomsnittlig litt mindre enn halvparten av sonoranten ustemt) i både engelsk og norsk, som vi så i Allens resultater i Tabell 2.

Ord	% Pulsering
pleasure	47.85
sledge	62.99
slips	49.00
Gjennomsnitt	53.28

Tabell 3. Informant fra Findlay: engelsk

Ord	% Pulsering
klokkar	65.06
pliktet	51.03
slepp	53.92
Gjennomsnitt	56.67

Tabell 4. Informant fra Findlay: norsk

Ord	% Pulsering
Christmas	49.19
closer	8.39
(Eau) Claire	78.46
Gjennomsnitt	45.35

Tabell 5. Informant fra Hendricks: engelsk

Ord	% Pulsering
klasse	72.88
slag1	55.09
slag2	33.91
slag3	100.00
slag4	64.15
slag5	37.33
slekt	39.89
slik	75.93
snakka2	47.37
snakka6	29.91
snakka10	30.70
Gjennomsnitt	53.38

Tabell 6. Informant fra Hendricks: norsk

Her legger vi merke til en god del spredning i prosentandel glottal pulsering mellom ord (spesielt i Tabell 5), som kan betraktes som bevis for variasjonen i naturlig tale, men gjennomsnittet for begge informantene, både for engelsk og for norsk, ligger konsekvent rundt 50 %.⁷

For noen ord er det riktignok ingen avstemming av sonoranter, men det er med god grunn. Ganske ofte ser vi, både i Allen (2011) og i dataene for amerikanorsk, tilstedeværelsen av schwa-epentese før flikk [r] og retrofleks flapp [l]. Vi har ikke innlemmet disse dataene i vår diskusjon, men Endresen (1989) forklarer at dette er et vanlig trekk i norsk på grunn av det han kaller *åpen overgang*, som skiller seg fra *tett overgang* i engelsk, med hensyn til graden av artikulatorisk overlapp i konsonantgrupper. Hvis *åpen overgang* blir for *åpen*, kan det føre til schwa-epentese, som vi av og til har sett i dataene våre. Her nevner vi bare dette ganske kort, men leseren bør være klar over denne egenskapen ved norsk.⁸

Hovedpoenget er dette: Noe som i den mest pålitelige tilgjengelige litteraturen blir diskutert som en forskjell mellom språkene, viser seg, etter systematiske undersøkelser, å være en illusjon. Det ville ha vært ganske enkelt å erklære de norskamerikanske mønstrene som et resultat av påvirkning fra amerikansk-engelsk på amerikanorsk, om man ikke hadde sammenliknet med en studie av liknende former som er tilgjengelige takket være Nordisk dialektkorpus.

5 Stemming i innlyd: et under-undersøkt felt

I lys av det vi nå har funnet, er den fonetiske realiseringen av lenis obstruenter i norsk et opplagt felt å gå videre med. Hvis norsk /s/ var laryngalt uspesifisert, ville den først og fremst vise utslag av passiv stemming i intervokalisk posisjon, slik som den laryngalt uspesifiserte /z/ i engelsk. Selv om europeisk-norsk ikke skulle utvise disse mønstrene — slik vi ville forvente basert på avsnitt 4 — ville dette være et punkt hvor norskamerikansk engelsk vil kunne fremvise forskjellige mønstre, direkte eller indirekte knyttet til engelsk.

Dette er også et felt hvor vi besitter noe akustiske data fra en relevant variant av norsk. Van Dommelen & Ringen (2007) gir en studie av intervokaliske lukkelyder i trøndersk. De sentrale funnene er gjengitt i tabellene 7 og 8, for konsonantvarighet i det første tilfellet, og glottal pulsering i det andre.

		gjennomsnitt	standardavvik	n
fortis	kort	123	35	119
	lang	202	65	62
	sammenlagt	150	61	181
lenis	kort	69	21	83
	lang	153	51	125
	sammenlagt	120	58	208

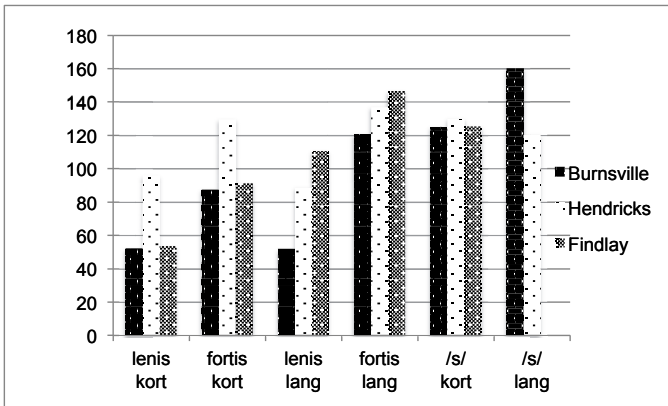
Tabell 7. Lukkevarighet av fortis og lenis lukkelyder. Kort = etter /V:/, lang = etter /V/. Gjennomsnitt og standardavvik i ms

		kjønn	gjennomsnitt	standardavvik	n
kort	mann		100.0	0.0	36
	kvinne		97.0	11.1	47
	sammenlagt		98.3	8.4	83
lang	mann		95.4	10.9	56
	kvinne		85.7	22.2	69
	sammenlagt		90.1	18.6	125
samlet			93.3	15.9	207

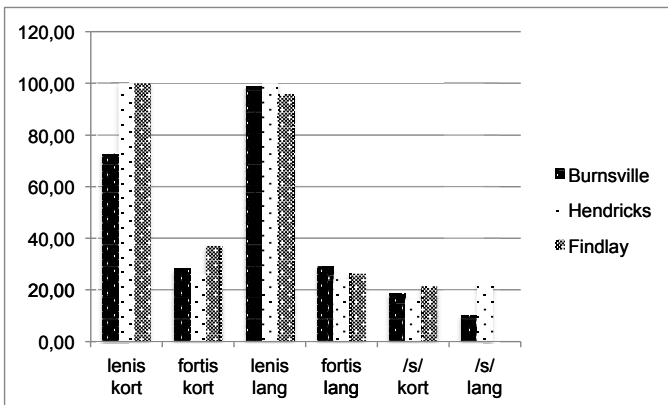
Tabell 8. Andel stemthet i % i lenis lukkelyder. Kort = etter /V:/, lang = etter /V/

Kort sagt er fortis lukkelyder mye lengre enn lenis, og lenis viser stor grad av stemthet, altså har de passiv stemming.

Sammenlikner vi først lenis og fortis lukkevarighet i amerikansk (målt fra slutten av den regelmessige pulseringen i foregående vokal til realiseringen av lukkelyden eller, ved /s/, begynnelsen av den påfølgende vokalen) med van Dommelen & Ringens resultater, ser vi at fortis obstruenter er lengre enn deres lenis motstykker, og at enkel /s/ er omtrent like lang som fortis lange lukkelyder, begge like over 120 ms.

Figur 1. Amerikansk, gjennomsnittlig lukkevarighet i ms for medial obstruent (det fantes ingen ord med medial lang /s/ i opptaket av informanten fra Findlay)

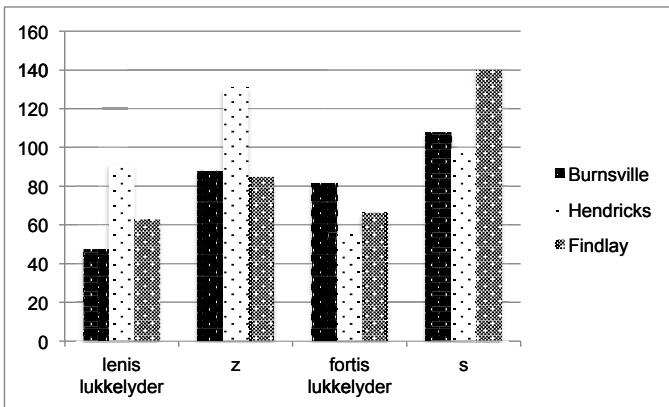

Figur 2. Amerikansk, gjennomsnittlig prosentandel glottal pulsering for medial obstruent (det fantes ingen ord med medial lang /s/ i opptaket av informanten fra Findlay)

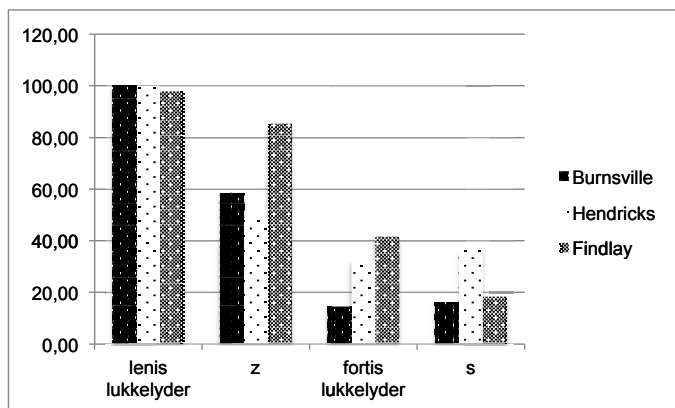
Resultatene ovenfor indikerer imidlertid at medial /s/ utviser forholdsvis lite stemhet, omkring 20 % eller mindre, noe som er enda mindre enn de lange fortis-lukkelydene. Dette kan tyde på at /s/ ikke er gjenstand for passiv stemming og er spesifisert for [spr gl] i amerikanorsk.

Hva angår engelsken til våre informanter, indikerer belegg fra tidligere talere i norskamerikanske samfunn at norsk pålegging på engelsk spilte en tydelig rolle her. Som bemerket i §2, fant Simley (1930: 470) i en undersøkelse av engelsk snakket av norskamerikanere i Crookston, Minnesota (i den nordvestlige delen av delstaten), svært utbredt fortis realisering av /z, ʒ/ som [s, ʃ], et funn som helt tydelig også ble gjort av Haugen (1953: 47). Simley viser til dette som den mest stabile innflytelsen av norsk på den engelske uttalen hos informantene hennes: 95 av 115 amerikanskfødte skoleelever av norsk avstamning viste seg å ha dette særpreget, inkludert i final posisjon.

Ut fra våre nåtidige informanter viser mønstrene seg å være noe annerledes. Først og fremst ser vi at /s/ generelt er lengre enn /z/ (med unntak av informanten fra Hendricks; det var i det hele tatt svært få forekomster av engelske ord fra informanten fra Hendricks, så de målingene er muligvis ikke like pålitelige), noe som antyder at det fremdeles skjelnes noe mellom de to.

Figur 3. Engelsk, gjennomsnittlig lukkevarighet i ms for medial obstruent

Figur 4. Engelsk, gjennomsnittlig prosentandel glottal pulsering for mediale konsonanter

Forskjellen mellom /s/ og /z/ er enda mer uttalt når det gjelder prosentandelen av glottal pulsering. Her ser vi at /z/ er omtrent 60-80 % stemt, mens /s/ er nærmere 20-30 %. Dette betyr at hvis /z/ er omkring 85 ms lang, vil kun 20-30 ms være ustemt (dette kan være nærmere 60 ms for informanten fra Hendricks). Det omvendte ville gjelde for /s/, med omtrent 20-30 ms stemt. Dette kan tyde på at fortis-realiseringsen av /z/ kanskje ikke lenger er en egenskap ved norskamerikansk-engelsk tale, og at et mer morsmålsliknende mønster har oppstått med et klart laryngalt skille mellom /z/ og /s/. Selv om /z/ er lengre i varighet enn fortis-lukkelydene i våre informanters engelsk, har fortis-lukkelydene likevel en mye lavere prosentandel glottal pulsering.

Dette gir grunnlag for fonologiske spørsmål om egenskaper ved fonologiske kontraster som vi ikke skal ta opp her, men bare merke oss ganske kort. Én måte å forklare denne situasjonen på ville være å hevde at fortis-lukkelydene (samt /s/) er spesifisert for [spr gl] og derfor motstandsdyktige overfor passiv stemming, noe /z/ ikke er ettersom den er uspesifisert. En annen mulighet er at vi har et eksempel på Vaux' lov (se Vaux 1998, også Avery & Idsardi 2001), nemlig at en laryngalt uspesifisert frikativ oppnår spesifisering for [spr gl] som en fonetisk forsterkning.

Den fremtredende stillingen til dette trekket kan få oss til å lure på om det ikke er mer på gang enn bare fonologisk spesifisering. Det virker slik. Legg først merke til at /s/ i figurene ovenfor fremstår som den lengste obst-

ruenten i norsk. Fintoft (1961) gir faktisk uttrykk for at /s/ er den lengste av norske lukkelyder, frikativer, nasaler og likvider. Stevens m.fl. (1990) skriver dessuten følgende om hvordan lyttere oppfatter frikativ stemthet:

Listeners base their voicing judgments of intervocalic fricatives on an assessment of the time interval in the fricative during which there is no glottal vibration. This time interval must exceed about 60 ms if the fricative is to be judged as voiceless.

Basert på dette kan en taler med andre ord produsere en norsk eller norsk-liknende /s/, og til og med med stemthet halvveis uti lyden vil den kunne oppfattes som ustemt.

Vi ser at /s/ ikke er gjenstand for passiv stemming i norsken eller engelsken til våre nedarvingstalere. Dette tyder på at /s/ er spesifisert for [spr gl] i begge språk. Det stiller spørsmål ved hvorvidt spesifiseringen for [spr gl] var nedarvet fra norsk eller lånt fra engelsk. Som tidligere nevnt vil vi, dersom norsk /s/ er laryngalt uspesifisert, kunne forvente å se passiv stemming slik vi ser på den laryngalt uspesifiserte /z/ i engelsk. Det finnes imidlertid ikke noe bevis for at norsk /s/ noensinne har oppført seg som engelsk /z/ i talespråket til norske immigranter. Faktisk er det motsatte tilfelle; både Simley og Haugen fant at den engelske /z/ til (i det minste tidligere) norske immigranter oppførte seg mer som norsk /s/. Basert på funnene presentert ovenfor og i §3 er den mest plausible forklaringen til dette at [spr gl]-spesifiseringen var nedarvet i norsken deres, og siden trengte seg over på engelsken deres, og at senere nedarvingstalere har lært å skjelle mellom disse i engelsk.

6 Oppsummering og konklusjon

Denne artikkelen har tatt et første steg inn i et felt som på mange måter er nytt. Selv om den har vært rent utforskende, kan vi se at det dukker opp en rekke mønstre. Selv der hvor vi ikke uten videre kan kople nedarvingstalendes produksjon til europeisk-norsktalendes produksjon, eller, i mindre grad, til amerikansk-engelsktalende i det øvre Midtvesten, har vi her sørget for en deskriptiv grunnlinje som kan brukes som fremtidig sammenlikningsgrunnlag.

For det første: Mens tidligere forskning fikk oss til å forvente forskjeller mellom mønstrene for avstemming av sonoranter i de to språkene, spesielt

med hensyn til /s/-sonorant-grupper, indikerer undersøkelser av et sett europeisk-norske dialekter at det ikke er noen forskjell. Vi ser dette som en alvorlig påminnelse om behovet for en grundig gjennomgang av det empiriske grunnlaget for forskning på nedarvingspråk — et problem som er velkjent i andre settinger, for eksempel tysk-amerikansk lingvistik. Nedarvingsnorsk ser faktisk nesten ut som det er nødt til: som sitt opphavspråk og sitt kontaktspråk. Men vi må arbeide ut fra de mest mulig direkte sammenliknbare variantene for å kunne fastslå det.

For det andre: Med hensyn til passiv stemming av obstruenter i medial posisjon, spesielt intervokalisk, tyder våre data på at norsk /s/ i det øvre Midtvesten oppfører seg som en fonologisk eller fonetisk markert /s/, og altså ikke som et lenis segment mottakelig for passiv stemming. I engelsk viste våre tospråklige informanter ikke lenger tydelig tegn på det som en gang var et svært fremtredende — kanskje det mest fremtredende — trekket ved en norsk-amerikansk aksent: realisering av /z/ som [s].

Alt dette betyr at det er for tidlig å si om vi kan avgrense eller forbedre van Coetsems modell fordi språkene viste seg å være mer like enn forventet. Selv om vi ikke har slått fast noe når det gjelder punktene ovenfor, gir de forslag til fremtidig forskning, inkludert følgende:

- Begynne å tette hullene i vår forståelse av europeisk-norsk fonetikk, et arbeid som både Luke Annear og Brent Allen er godt i gang med.
- Fortsette å øke vår forståelse av fonetikken i engelsk i øvre Midtvesten, inkludert regional og sosial variasjon, arbeid er igangsatt av the Wisconsin Englishes Project.
- Dette bør omfatte undersøkelser av mønstre for /s/ ≠ /z/ i engelsken til norskamerikanere.

Det arbeidet er allerede i gang.

Noter

- * Vi vil gjerne takke Janne Bondi Johannessen og kollegene hennes for inspirasjon til å gjøre dette arbeidet, og Luke Annear og Kristin Speth for å dele sine feltopptak med oss. En første utgave av denne artikkelen ble presentert på the Second Workshop on Immigrant Languages in America på Fefor i september 2011. Vi takker de følgende for kommentarer og forslag til prosjektet: Tilhørerne på workshopen på Fefor og Arnstein Hjelde, Luke Annear, Greg Iverson, Janne Johannessen, Signe Laake, Tom Purnell, Eric Raimy, Alyson Sewell og Kristin Speth. Vi takker også

Stig Rognes for oversettelsen av artikkelen fra engelsk til norsk. De sedvanlige ansvarsfraskrivelsene gjelder.

1. En mindre grovkornet beskrivelse av stillingen til språkkontakt-fenomener i nedarvingsspråk er under utarbeidelse i Putnam m.fl. (under forberedelse).
2. Det finnes noen eksempler på avledete lange eller geminerte konsonanter i engelsk, for eksempel *black cat* [blæk kæt] eller *bookkeeper* [bøkkipr].
3. De bruker definisjonen på dialekt fra *A dictionary of linguistics and phoetics* (1984): "A regionally or socially distinctive variety of a language identified by a particular set of words and grammatical structures." I denne artikkelen vil de fokusere på det leksikalske som et kjennetegn på en felles dialekt.
4. Beckman & Ringen (2009) når tilsvarende konklusjoner på andre grunnlag.
5. Resultatene var bare tilgjengelige for informantene fra Findlay og Hendricks. Opp-taket av informanten fra Burnsville inneholdt forstyrrelser som gjorde det vanskelig å utføre pålitelige målinger.
6. For sammenlikning av resultatene for avstemming av sonoranter i amerikansk-engelsk, Tsuchida, Cohn & Kumada (2000: 174) viser en mindre prosentandel glottal pulsering av sonoranter etter fortis lukkelyder (rundt 30 %) og en større prosentandel glottal pulsering etter fortis frikativer (rundt 75 %). Dette kan være en potensiell forskjell mellom nedarvingstalere og andre talere av amerikansk-engelsk. Videre forskning er nødvendig.
7. Se også Simonsen m.fl. (2011) for nærmere omtale av schwa-epentese i norsk barnespråk.

Referanser

- Allen, Brent 2011: Laryngeal Phonology in Norwegian: Sonorant Devoicing. Manuskript, University of Wisconsin – Madison.
- Avery, Peter & William Idsardi 2001: Laryngeal dimensions, completion and enhancement. *Distinctive Feature Theory*, ed. by Tracy Alan Hall, 41–70. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Beckman, Jill & Catherine Ringen 2009: A Typological Investigation of Evidence for [sg] in Fricatives. Paper Presented at the Manchester Phonology Meeting.
- Eckman, Fred R. & Gregory K. Iverson. Kommer. Second Language Acquisition and Phonological Change. *The Oxford Handbook of Historical Phonology* ed. by Patrick Honeybone & Joseph Salmons. Oxford: Oxford University Press.
- Endresen, Rolf Theil 1989: *Fonetikk: Ei elementær innføring*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Fintoft, Knut 1961: The duration of some Norwegian speech sounds. *Phonetica* 7: 19–39.
- Flege, James E. 1987: The production of "new" and "similar" phones in a

- foreign language: Evidence for the effect of equivalence classification. *Journal of Phonetics* 15, 47–65.
- Haugen, Einar 1953: *The Norwegian Language in America*. Madison: University of Pennsylvania Press. 2 vols.
- Honeybone, Patrick 2005: Sharing makes us stronger: Process inhibition and segmental structure. *Headhood, Elements, Specification and Contrastivity*, ed. by P. Carr, J. Durand & C. Ewen, 167–192. Amsterdam: Benjamins.
- Howell, Robert B. 1993: German Immigration and the Development of Regional Variants of American English: Using Contact Theory to Discover Our Roots. *The German Language in America*, ed. by Joseph Salmons, 190–212. Madison: Max Kade Institute.
- Iverson, Gregory & Joseph Salmons 1995: Aspiration and laryngeal representation in Germanic. *Phonology* 12, 369–396.
- Iverson, Gregory & Joseph Salmons. 1999: Glottal spreading bias in Germanic. *Linguistische Berichte* 178, 135–151.
- Iverson, Gregory & Joseph Salmons 2003a: Laryngeal enhancement in early Germanic. *Phonology* 20, 43–74.
- Iverson, Gregory & Joseph Salmons 2003b: Legacy specification in the laryngeal phonology of Dutch. *Journal of Germanic Linguistics* 15.2, 1–26.
- Iverson, Gregory & Joseph Salmons 2006: On the typology of final laryngeal neutralization: Evolutionary Phonology and Laryngeal Realism. *Theoretical Linguistics* 32, 205–216.
- Iverson, Gregory & Joseph Salmons 2007: Domains and directionality in the evolution of German final fortition. *Phonology* 24, 121–145.
- Iverson, Gregory & Joseph Salmons 2008: Germanic aspiration: Phonetic enhancement and language contact. *Sprachwissenschaft* 33.3, 257–278.
- Iverson, Gregory & Joseph Salmons 2011: Final devoicing and final laryngeal neutralization. *Companion to Phonology*, ed. by Marc van Oostendorp, Colin Ewen, Beth Hume & Keren Rice. Volume III, 1622–1643. Oxford: Wiley-Blackwell.
- Johannessen, Janne Bondi & Signe Laake 2012 (dette nummer): Østnorsk som norsk fellesdialekt i Midtvesten.
- Johannessen, Janne Bondi, Joel Priestley, Kristin Hagen, Tor Anders Åfarli & Øystein Alexander Vangsnes 2009: The Nordic Dialect Corpus — An advanced research tool. *Proceedings of the 17th Nordic Conference of*

- Computational Linguistics NODALIDA 2009*, ed. by Kristiina Jokinen & Eckhard Bick. *NEALT Proceedings Series*, Volume 4.
- Kristoffersen, Gjert 2000: *The Phonology of Norwegian*. New York: Oxford University Press.
- Lavoie, Lisa M. 2001: *Consonant Strength: Phonological Patterns and Phonetic Manifestations*. Outstanding Dissertations in Linguistics. New York: Garland Publishing.
- Moen, Per 1988: The English pronunciation of Norwegian-Americans in four Midwestern states. *American Studies in Scandinavia* 20, 105–121.
- Moen, Per 1991: The influence of a Norwegian substratum on the pronunciation of Norwegian-Americans in the Upper Midwest. *Norsk språk i Amerika – Norwegian Language in America* ed. by Botolv Helleland, 97–115. Oslo: Novus.
- Moen, Per 2001: The English of Norwegian Americans in the Upper Midwest with special reference to the substratum effect on syntax and idioms. *Global Eurolinguistics: European languages in North America – migration, maintenance and death* ed. by Sture Ureland, 243–264. Tübingen: Niemeyer.
- Nagy, Naomi & Alexei Kochetov 2011: VOT across the Generations: A cross-linguistic study of contact-induced change. ICLaVE 6, Freiburg, Germany. http://individual.utoronto.ca/ngn/research/abstracts/ICLaVe2011_abstract_NagyKochetov.htm
- Nützel, Daniel & Joseph Salmons 2011: Language contact and new dialect formation: Evidence from German in North America. *Language and Linguistics Compass* 5, 705–717.
- Piske, Thorsten, Ian R. A. MacKay & James E. Flege 2001: Factors affecting degree of foreign accent in an L2: A review. *Journal of Phonetics* 29, 191–215.
- Popperwell, R.G. 1963: *The Pronunciation of Norwegian*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Putnam, Michael, Joshua Bousquette, Nick Hentry, Daniel Nützel, Joseph Salmons, & Alyson Sewell under forberedelse: Manuskript. How deep is your syntax? – Filler-gap dependencies in heritage language grammar.
- Rothman, Jason 2009: Understanding the nature and outcomes of early bilingualism: Romance languages as heritage languages. *The International Journal of Bilingualism*, 13.2, 155–163.

- Sewell, Alyson 2011: The use of German to report speech in heritage speaker interactions. Paper presented at the Midwest American Dialect Society, November. St. Louis.
- Simley, Anne 1930: A Study of Norwegian Dialect in Minnesota. *American Speech* 5, 469–474.
- Simon, Ellen 2011: Laryngeal stop systems in contact: connecting present-day acquisition findings and historical contact hypotheses. *Diachronica* 28, 225–254.
- Simonsen, Hanne Gram, Nina Gram Garmann, & Kristian E. Kristoffersen 2011: Consonant cluster production in Norwegian 2–4 year old children. *ICPC Pre-conference workshop, York, June 15, 2011*.
- Stevens, Kenneth N., Sheila E. Blumenstein, Laura Glicksman, Martha Burton, & Kathleen Kurowski 1992: Acoustic and perceptual characteristics of voicing in fricatives and fricative clusters. *Journal of the Acoustic Society of America* 91: 2979–3000.
- Tsuchida, Ayako, Abigail Cohn, & Masanobu Kumada 2000: Sonorant devoicing and the phonetic realization of [spread glottis] in English. *Working Papers of the Cornell Phonetics Laboratory* 13: 167–181.
- Van Coetsem, Frans 1988: *Loan Phonology and the Two Transfer Types in Language Contact*. Dordrecht: Foris.
- Van Coetsem, Frans 2000: *A General and Unified Theory of the Transmission Process in Language Contact*. Heidelberg: Winter.
- Van Dommelen, Wim A. & Catherine Ringen 2007: Intervocalic fortis and lenis stops in a Norwegian dialect. *Proceedings Fonetik 2007, Stockholm, May 30-June 1, 2007. Speech, Music and Hearing, Quarterly Progress and Status Report, TMH-QPSR* 50: 5–8.
- Vaux, Bert 1998: The laryngeal specifications of fricatives. *Linguistic Inquiry* 29: 497–511.
- Weismer, Gary 1979: Sensitivity of Voice Onset Time (VOT) Measures to Certain Segmental Features in Speech Production. *Journal of Phonetics* 7: 197–204.
- Winford, Donald 2005: Contact-induced changes: classification and processes. *Diachronica* 22: 373–427.

Summary

This paper provides a first acoustic exploration of speech sounds produced by Norwegian heritage speakers in the Upper Midwest in Norwegian and to a lesser extent in English. This study reports work on acoustic differences in obstruents spoken by heritage speakers whose L1 and L2 are both 'aspiration' languages, namely Norwegian and American English, but which differ phonologically in other ways. Our focus falls in particular on laryngeal features, that is, the realization of the distinction between 'voiced' and 'voiceless' or 'lenis' and 'fortis' consonants, along with the closely related issue of durational contrasts in Norwegian. Our hypothesis is a simple one, but one that has richness and complexity in its testing: We hypothesize that the Norwegian and English spoken by Norwegian-American bilinguals will each show influence from the other language, but asymmetrically.

Brent Allen

University of Wisconsin-Madison
Department of Linguistics
1168 Van Hise Hall
1220 Linden Drive
Madison, WI 53706
bcallen@wisc.edu

Joseph Salmons

University of Wisconsin-Madison
Department of German
818 Van Hise Hall
1220 Linden Drive
Madison, WI 53706
jsalmons@wisc.edu